

2. Анцыферова Л. И. О динамическом подходе к психологическому изучению личности / Л. И. Анцыферова // Психологический журнал. – 1981. – Т.2, № 2. – С. 28.
3. Бодалев А. А. Общая психодиагностика / А. А. Бодалев. – Санкт-Петербург : Речь, 2000. – 438 с.
4. Деркач А. А. Акмеология : личностное и профессиональное развитие человека / А. А. Деркач. – М. : Наука, 2000. – 536 с.
5. Деркач А. А., Маркова А. К. Акмеологические особенности развития персонала / А. А. Деркач, А. К. Маркова // Ежегодник Российского психологического общества : материалы 3-го Всероссийского съезда психологов 25-28 июня 2003. – СПб. : Изд-во С.-Петербурга, унта. – 2003. – Т. 3. – С. 61–64.
6. Екстремальна психологія : [підручник / Євсюков О.П., Куфлієвський А.С., Лебедєв Д.В. та ін.; за заг. ред. О. В.Тімченка]. — К .: Август Трейд, 2007. – 502 с.
7. Климов Е. А. Психология профессионала : избранные психологические труды / Евгений Александрович Климов. – М. : МОДЭК, 2003. – 454 с.
8. Корчемный П. А., Елисеев А. П. Психологическая устойчивость в чрезвычайных ситуациях / П. А. Корчемный, А. П. Елисеев. – Новгородск, 2000. – 239 с.
9. Кузьмина Н. В., Реан А. А. Профессионализм педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 1993. – 324 с.
10. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / Сергій Дмитрович Максименко. – Київ : ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
11. Мотозюк Л. М. Формування організаторських здібностей у майбутніх керівників прикордонних підрозділів (психологічний аспект) : дис... канд. психол. Наук : 19.00.09 / Мотозюк Людмила Миколаївна. – Хмельницький : НАДПС, 2006. – 156 с.
12. Платонов К. К. Система психологии и теория отражения / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1982. – 309 с.

УДК 159.9:163

***Хмиров І.М.,** викладач-методист соціально-психологічного факультету НУЦЗУ*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТІВ МНС УКРАЇНИ

У статті розглядаються соціально-психологічні чинники які впливають на динаміку адаптаційних можливостей курсантів в процесі їх навчальної діяльності та основні цілі оптимізації процесу формування особистості курсантів у навчально-службовій діяльності.

Ключові слова: професійна адаптація рятувальника, динаміка адаптаційних можливостей, психофізіологічна адаптація, адаптаційні можливості курсантів.

В статье рассматриваются социально-психологические факторы влияющие на динамику адаптационных возможностей курсантов в процессе их учебной деятельности и основные цели оптимизации процесса формирования личности курсантов в учебно-служебной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная адаптация спасателя, динамика адаптационных возможностей, психофизиологическая адаптация, адаптационные возможности курсантов.

Постановка проблеми. Останнім часом підкреслюється необхідність кардинальної зміни підготовки майбутніх рятувальників з орієнтацією на формування у них всебічної компетентності на основі професійних, державних і національних цінностей, на європейські освітні стандарти, а також формування творчої особистості працівника пожежно-рятувальних підрозділів МНС України, здатного самоактуалізуватися та самореалізуватися в особливих умовах та умовах ризику. Зазначається, що відомча освіта, яка забезпечує відтворення інтелектуального потенціалу галузі цивільного захисту є складовою частиною загальнодержавної освітньої системи. Таким чином, здійснення підготовки фахівців цивільного захисту у вищих навчальних закладах, відповідно до сучасних потреб українського суспільства, є важливою науковою проблемою. Психологи, досліджуючи протягом останнього часу проблему становлення особистості майбутнього працівника МНС в процесі професійної підготовки, дедалі більше уваги приділяють різним аспектам його психологічної адаптації до умов і вимог навчання у ВНЗ, підготовки до діяльності в особливих умовах та умовах ризику. Зокрема, у системі вищої освіти нині здійснюється активна розробка гуманістичних, особистісно орієнтованих концепцій навчання, які б дозволили всебічно розв'язати проблему адаптації молодих людей до умов навчання у ВНЗ. Важливим внеском в обґрунтування особистісно орієнтованих підходів до вирішення освітніх проблем у ВНЗ, є дослідження здебільшого присвячені, насамперед, проблемам ефективного управління пізнавальною діяльністю курсантів, формування у них провідних професійних якостей та інше. Різним аспектам організації навчального процесу у ВНЗ, шляхам його вдосконалення, психолого-педагогічним аспектам підготовки майбутнього працівника до професійної діяльності приділена значна увага у дослідженнях [2;3;6;7] та ін. Важливе місце у наукових пошуках займають дослідження особливостей адаптації особистості до умов життєдіяльності і професійної діяльності [9;10] та ін. Проблеми адаптації студентів до навчальної діяльності у ВНЗ знайшли висвітлення у працях [3] та ін. Загалом, процес реформування системи відомчої освіти пов'язаний із подоланням суперечностей, які мають безпосередній вплив на формування особистості майбутніх працівників до навчального середовища. Це суперечності між:

- прагненням курсанта до самостійності та творчості у соціальному середовищі та невідповідністю до активної життєдіяльності в умовах навчальних відносин у ВНЗ;

- характером статутних вимог, нетиповим соціально-рольовим статусом курсанта і ступенем його підготовленості до їх засвоєння та відтворення у своїй навчальній діяльності, готовності до діяльності в особливих умовах;

- досвідом відносин і соціальних ролей, що раніше склалися в курсанта, та характером нових для нього взаємовідносин із педагогами та однокурсниками;

- закономірностями пізнавальної діяльності курсантів та організацією навчального процесу у ВНЗ;

- жорсткими, нормативно-статутними вимогами науково-педагогічних працівників і командирів до курсантів та їх пізнавальними можливостями і актуальним рівнем загального, соціально-психологічного, інтелектуального та фізичного розвитку;

- двома взаємно суперечливими сферами життєдіяльності курсанта у соціальному середовищі ВНЗ: 1) цивільною – навчальною діяльністю у загальному навчальному середовищі та 2) службовою у курсантському підрозділі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових публікацій з проблеми адаптації особистості розглядався (Л.І. Анциферова (1994), Е.А. Афонін (1994), Г.Г. Аракелов (1995), А.В. Барабанщиков (1988), Ф.Б. Березин (1988), І.І. Бойко (2001), М.Й. Варій (1998), С.М. Гречко (1998), А.Д. Глотчкін (1994), Т.Г. Дичев (1976), А.І. Донцов (1976), І.Д. Дмитрієв (1990), Л.Г. Єгоров (1975), Ю.М. Забродін (1991), В.Г. Зазыкин (1985), Л.В. Кривих (1994), І.К. Кряжева (1980), Г.В. Ложкін, Є.В. Му-саєва (1996), Б.Д. Паригін (1978), В.А. Сластенін (1983) і у багатьох інших авторів. Характерною рисою сучасних досліджень проблеми адаптації є те, що особистість розглядається в актуальному життєвому просторі, в якому здійснюються її конкретні дії чи взаємодії “тут” і “тепер”. Цей простір перебуває всередині реального життєвого простору, який охоплює освоєну суб’єктом частину соціальної реальності, в якій розгортаються соціальні практики, що утворюють певним чином спрямовану поведінку людей. Реальний життєвий простір перебуває всередині простору потенційного, який є резервом для освоєння. Особистість прагне впорядкованості власного життєвого світу й намагається розширити в ньому сектори, що підлягають її суб’єктивному контролю. За умов зовнішніх трансформацій в об’єктивній соціальній реальності відбуваються перетворення, що зумовлюють різке “звуження” контрольованої й освоєної частин життєвого простору людини. Виникає актуальна потреба в докладанні активних зусиль з підтримання стабільності життєздійснення. Розвиток науки виявив багатоаспектність фено-

мену адаптації, який вийшов за межі загальної біології та почав вивчатися у медицині й фізіології, де категорія адаптації увійшла у пояснювальну модель пристосованості будови та функцій організму та його елементів до умов змінюваного середовища. Так, адаптація почала розумітись як загальна реакція всього організму на зміни навколишнього середовища за допомогою фізіологічних систем організму (нервової у І.М. Сеченова, І. П. Павлова, ендокринної у Г. Сельє; статевої у З. Фрейда; генетичної у Е. Майера; функціонально-системної у П.К. Анохіна), або як вияв специфічної, суто фізіологічної адаптаційної реакції, що характеризується лише змінами чутливості певного органа. Психофізіологічні дослідження механізмів адаптації розглядались з позицій функціональних порушень нервової та серцево-судинної систем.

Багатоаспектність поняття "адаптація", його міжпредметне використання призвело до того, що серед науковців немає єдиної думки щодо його сутності. Так, одні автори називають адаптацію процесом "вживання", "звикання" та "інтеграцією" у навколишнє середовище, а інші, навпаки, – певним "бар'єром", що виникає в індивідів у нових для них умовах існування.

Науковці виділяють різні рівні адаптації, залежно від того, який аспект у системі "організм – середовище" розглядається (субклітинний, клітинний, тканинний, окремого органа; окремої системи органів; цілісного організму; груповий; популяційний; видовий; біогенетичний; екосферний [8]), а також різні аспекти аналізу процесу адаптації – *статичний* (відображає властивість (стан) біосистеми, її стійкість до умов середовища як рівень її адаптованості) та *динамічний* (відображає процес, динаміку пристосування біосистеми до умов середовища, що змінюються).

Об'єкт дослідження: адаптація курсантів до навчальної діяльності у ВНЗ МНС України.

Предмет дослідження: адаптаційні можливості курсантів в процесі навчання у ВНЗ МНС України.

Мета дослідження: вивчення особливостей адаптаційного процесу курсантів до навчальної діяльності у ВНЗ МНС України.

Сформульована мета зумовила вирішення наступних завдань:

1) дослідити специфіку та соціально-психологічні чинники навчальної діяльності курсантів у ВНЗ МНС України як важливого етапу їх підготовки до професійної діяльності;

2) дослідити динаміку адаптаційних можливостей курсантів в процесі їх навчальної діяльності у ВНЗ МНС України.

Гіпотезу дослідження становить припущення про те, що:

– ефективній підготовці майбутніх працівників у ВНЗ МНС України до професійної діяльності сприятиме цілеспрямоване формування їх особистості у навчальній діяльності;

– процесу формування особистості курсантів у навчальній діяльності у ВНЗ МНС України, як важливого етапу їх підготовки до майбутньої діяльності в особливих умовах, сприятиме цілеспрямована їх адаптація шляхом урахування цілей, специфіки та змісту навчальних і службових завдань діяльності посадових осіб і функціонування пожежно-рятувальних підрозділів, особистісних, навчальних і професійних потреб, цінностей і службових перспектив курсантів, особистісних, соціально-психологічних, психофізіологічних і фахових якостей.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія, взаємозв'язок предметів та явищ є однією з фундаментальних властивостей світу. Тому адаптація як істотний компонент взаємодії живих організмів і систем є одним із наріжних наукових концептів, який використовується для розуміння перебігу процесів на всіх рівнях існування живої матерії. Поняття "адаптація" (від лат. "adaptatio" – пристосування) був введений у науковий обіг у середині XIX століття в біології, де ним було позначено явище зміни чутливості аналізаторів внаслідок пристосування органів чуття до дії різних подразників. Проблема пристосованості як біологічної якості живої істоти розглядається вченими, починаючи з Аристотеля, Ламарка, Дарвіна, які аналізували адаптацію у площині інших властивостей життя. "Сутність життя та джерело його розвитку визначаються його внутрішніми суперечностями, єдністю та боротьбою таких протилежностей, як усталеність і мінливість, асиміляція та дисиміляція. Адаптація виступає мірою єдності цих протилежностей, результатом і засобом розв'язання внутрішніх та зовнішніх суперечностей життя, а тим самим і однією з універсальних іманентних його властивостей".

К. Бернар уперше увів у науковий обіг уявлення про адаптацію у рамках своєї концепції про сталість внутрішнього середовища, яка була розвинута У. Кеноном. Останній для позначення сталості внутрішнього середовища використав термін "гомеостаз", під яким розуміється процес зберігання рівноваги організму у відповідь на негативний вплив середовища, що досягається у процесі адаптації та під час взаємодії організму та середовища. Адаптивна сутність гомеостазу при цьому розглядалася одночасно і як внутрішній стан, і як взаємини в системі "організм – середовище". За цією теорією, процес адаптації реалізується що раз, коли в системі виникають значущі зміни, що забезпечують формування нового гомеостатичного стану як стану максимальної ефективності фізіологічних функцій і поведінкових реакцій [4].

Психофізіологічна адаптація – це адаптація не тільки на рівні психічної сфери, а й на рівні пов'язаних з нею фізіологічних функцій (Ц.П. Короленко); це – "оптимальне співвідношення між психічними та фізіологічними адаптаційними процесами" (Ф.Б. Березін) [4]; це процес, який зумовлений, на думку О.М. Кокуна, зміною в психофізіологічному стані людини під впливом дезадаптаційних факторів, що потребує од-

ночасної та узгодженої взаємоспівдії функціональних підсистем на всіх рівнях цілісної системи психофізіологічного стану з метою ефективного забезпечення діяльності в нових умовах .

Отже, адаптацію як таку можна розглядати у діалектичному поєднанні трьох її рівнів – біологічного, психологічного і соціального [5], які тісно пов'язані, хоча і виявляють відносну незалежність [4; 8]. Саме такий підхід у нашому дисертаційному дослідженні до розуміння *психологічної адаптації*, яку не можна розглядати ізольовано без урахування біологічних і соціальних чинників.

Професійна адаптація рятувальника, у тому числі й майбутнього (курсанта), передбачає єдність пристосування його як фахівця до таких особливих умов діяльності та активного особистісного й професійного прояву у цій діяльності: фізичних умов діяльності (психофізіологічний аспект), професійних завдань, що виконуються, та особливостей їх вирішення в особливих умовах (професійний аспект), фахової інформації та завдань службової діяльності тощо (посадовий аспект), екстремальних умов навчальної та інших різновидів службової діяльності, яка передбачає послідовні фази цього процесу (фаза початкової декомпенсації, коли особистість усвідомлює впливи на організм та психіку зовнішніх чинників середовища, що викликає певний дисбаланс в поведінці людини; фаза часткової компенсації характеризується тим, що людина частково пристосовується до оточуючих умов чи пристосовує їх до свого психічного стану; фаза повної компенсації, коли відновлюється дисбаланс психічної рівноваги організму особистості, викликаний ситуаційними умовами), соціальних компонентів середовища (соціально-психологічний аспект), цілей, смислу і результатів професійної діяльності (особистісний аспект).

Отже, психологічну адаптацію фахівця МНС, на нашу думку, слід розглядати як діалектичну єдність процесів його пристосування до несення служби в особливих умовах професійної діяльності й одночасно можливість перетворення ним умов цієї діяльності, що відбувається за рахунок особливостей його особистості. Тому необхідно було зробити аналіз наукових праць в яких розглядались питання формування особистості курсантів.

Поняття “загальний адаптаційний синдром” було поширено на інші сфери людської життєдіяльності. Так, Л.О. Китаєв-Смик у ньому виділив чотири субсиндроми: емоційно-поведінковий, вегетативний, когнітивний і соціально-психологічний, а Р. Лазарус виокремив два його види: фізіологічний і психічний. Пізніше набули поширення погляди про умовність диференціації стресу на фізіологічний і психічний, оскільки у фізіологічному стресі виявляються психічні елементи і навпаки.

Отже, стрес та його аспекти (втома, нервово-психічна, емоційна напруга) виявляється як адаптаційна реакція та виражає проблемний аспект процесу адаптації людини до умов існування та діяльності.

Діяльність у її адаптаційному аспекті найповніше виражається через фактори, які негативно впливають на її перебіг. Серед них найчастіше вказується такий як стрес, який як психофізіологічний концепт був запроваджений у науковий обіг Г. Сельє, котрий дійшов висновку про існування загального адаптаційного синдрому, що забезпечує пристосування організму до динамічних умов середовища. При цьому стрес розумівся ним як неспецифічна, універсальна адаптаційна реакція організму на будь-який новий стимул середовища.

Зазначений загальний адаптаційний синдром характеризується трьома стадіями, на першій з яких (стадія тривоги) відбувається мобілізація захисних реакцій організму; на другій (стадія резистентності) – виникає збільшення стійкості організму до дії стресорів; на третій стадії (виснаження, дистресу) спостерігається виснаження адаптаційних резервів організму. При цьому стрес вважається Г. Сельє та іншими дослідниками позитивною адаптаційною реакцією людини [1], оскільки його слід відрізняти від дистресу, який призводить до різноманітних психосоматичних захворювань.

У зв'язку з цим актуальність проблеми адаптації курсантів [4] збільшується тим, що процес адаптації визначає можливості людини стосовно ефективного виконання нею різних видів діяльності та виживання в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, яке виявляє певну динаміку та різні метаморфози. Таким чином, аналіз системної та діяльнісної передумов діагностування особистісних можливостей курсантів дозволив дійти висновку про те, що одним із основних чинників їх оптимізації можна вважати покращення психофізіологічного стану. Для проведення експериментальної частини дослідження треба використовувати методику самооцінки рівня тривожності Спілбергера-Ханіна та методику діагностики рівня соціальної фрустрованості Вассермана-Бойка. Методика самооцінки рівня тривожності Спілбергера-Ханіна дає змогу виявити підвищений рівень емоційного збудження, емоцій тривоги досліджуваного [1] та може надати важливу інформацію про психологічний компонент його адаптаційних можливостей. Ця методика, що вважається досить надійним та інформативним засобом самооцінки рівня тривожності (реактивної, ситуативної і особистісної, як стійкої характеристики людини), була розроблена Ч.Д. Спілбергером та адаптована Ю.Л. Ханіним. Для виявлення особливостей формування особистості курсантів також можна використовувати методику діагностики рівня соціальної фрустрованості Вассермана-Бойка.

Успішність процесу формування особистості та психологічної адаптації курсантів зумовлюється низкою факторів (взаємозалежних і тісно пов'язаних один з одним), які можна поділити на дві групи: суб'єктивні фактори (вік, стать, фізіологічні й психологічні характеристики людини) та фактори середовища (умови праці, режим і характер діяльності, особливості соціального середовища).

Загалом, адаптаційні можливості – це стійкі резистентні характеристики індивідуально-типологічного та особистісного рівня людської індивідуальності, які забезпечують спроможність успішно адаптуватись до різноманітних вимог життєдіяльності і виявляються як у фізіологічному плані (від біохімічного рівня до рівня безумовно - та умовно-рефлекторної регуляції діяльності), так і (найголовніше) у психологічному плані, спрямовуючи поведінку особистості.

Основними цілями оптимізації процесу формування особистості курсантів є:

- сформування і розвиток у курсантів професійних ціннісній і настанов, які б формували позитивне ставлення до майбутньої професії рятувальника;

- сприяння позитивному сприйняттю курсантами цілей, смислу, змісту та результату своєї навчально-службової діяльності;

- цілеспрямоване формування і розвиток у курсантів провідних якостей фахівця;

- навчання розпізнавати свої внутрішньоособистісні конфлікти, усувати внутрішнє напруження та інші негативні психічні стани, які руйнують провідні особистісні якості курсанта;

- сприяння гармонізації взаємин курсанта з однокласниками, колективом, викладачами та з соціальним середовищем.

Висновки.

1. Результати аналізу наукових джерел і психологічної практики дозволяють виокремити такі етапи формування особистості курсантів до навчального середовища: підготовчий; орієнтувальний; пристосувальний; професійного самовизначення; особистісної та професійної самоактуалізації, а формування особистості курсантів до навчально-службової діяльності інтегрує в собі такі види адаптації – службову, навчальну, професійно-фахову, психофізіологічну, соціально-психологічну та соціальну.

2. Результати констатуючого експерименту свідчать про те, що на успішність процесу формування особистості курсантів у навчально-службовій діяльності у ВНЗ МНС впливають такі чинники: особистісні якості курсанта, що були набуті до навчання, його життєві настанови, ціннісні орієнтації та професійні перспективи; культура НПП і керівництва ВНЗ щодо формування курсантського колективу та управління його становленням; реалізація колективом своїх виховних функцій; формування виховного соціального середовища у ВНЗ; оптимальна організація основних видів життєдіяльності курсантів – навчальної, службової, відпочинку, самостійної роботи тощо; інтенсивність і професійна спрямованість навчальної та службової діяльності, організація служби, побуту та дозвілля особового складу на основі дотримання загальнолюдських і професійних цінностей і норм; педагогічний досвід командирів, а також їх виховні здібності й рівень авторитету у колективі; ор-

ганізація психологічного супроводу навчального процесу та життєдіяльності курсантів у ВНЗ, оптимізація взаємостосунків зі студентами і цивільними НПП

3. Доведено, що основними цілями оптимізації процесу формування особистості курсантів є: сформування і розвиток у курсантів професійних ціннісній і настанов, які б формували позитивне ставлення до майбутньої професії працівника МНС; сприяння позитивному сприйняттю курсантами цілей, смислу, змісту та результату своєї навчально-службової діяльності; цілеспрямоване формування і розвиток у курсантів провідних якостей офіцера; навчання розпізнавати свої внутрішньо-особистісні конфлікти, усувати внутрішнє напруження та інші негативні психічні стани, які руйнують провідні особистісні якості курсанта; сприяння гармонізації взаємин курсанта з одногрупниками, колективом, викладачами та з соціальним середовищем; врахування психологічних особливостей юнацького віку; психологічна корекція, позбавлення негативних звичок; формування у курсантів позитивної “Я – концепції”, об’єктивної самооцінки; навчання курсантів усвідомлювати та переживати кризу, виходити з неї шляхом творчого використання механізмів вольової саморегуляції поведінки та діяльності.

4. Доведено, що оптимізація формування особистості курсантів у навчально-службовій діяльності – це комплекс психологічних, педагогічних і організаційних заходів, спрямованих на прискорення процесів їх пристосування до навчально-службової діяльності у ВНЗ МНС України, суттєве зниження духовної, фізіологічної та психологічної ціни цієї адаптації, подовження періоду, протягом якого зберігатиметься стан їх адаптованості до ефективної навчальної та службової діяльності, та активне сприяння їх самоактуалізації у цих видах діяльності.

Подальші перспективи досліджень полягають у визначенні особливостей процесу психологічного впливу на формування особистості курсантів різних курсів; закономірностей і механізмів психологічної адаптації курсантів до екстремальних умов майбутньої службової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аракелов Г. Г. Стресс и его механизмы / Г. Г. Аракелов // Вестник Московск. ун-та. – Сер. 14. Психология. – 1995. – № 4. – С. 45–54.
2. Афонін Е. А. Становлення Збройних сил України : соціальні та соціально-психологічні проблеми / Е. А. Афонін // НАН України. Ін-т соціології : Відп. ред. Л. В. Сохань, Л. Ф. Бурлачук. – К. : Інтерграфік, 1994. – 304 с.
3. Барабанщиков А. В., Давыдов В. П., Феденко Н. Ф. Основы военной психологии и педагогики / под ред. А. В. Барабанщикова. – М. : Просвещение, 1988. – 271 с.

4. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. – Л. : Наука, 1988. – 270 с.
5. Бойко І. І. Соціально-психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / І. І. Бойко. – К., 2001. – 19 с.
6. Варій М. Й. Морально-психологічний стан військ та його оцінка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 20.02.02 / М. Й. Варій. – К., 1998. – 31 с.
7. Гречко С. М. Системний підхід до виховання дисциплінованості у курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 / С. М. Гречко. – Хмельницький, 1998. – 20 с.
8. Дичев Т. Г., Тарасов К. Е. Проблемы адаптации и здоровье человека (методологические и социальные аспекты) / Т. Г. Дичев, К. Е. Тарасов. – М. : Медицина, 1976. – 184 с.
9. Забродин Ю. М. Методологические проблемы исследования и моделирования функциональных состояний человека-оператора / Ю. М. Забродин // Хрестоматия по инженерной психологии / под ред. Б. А. Душкова : учеб. пособ. – М. : Высшая шк., 1991. – С. 266–280.
10. Забродин Ю. М., Зазыкин В. Г. Основные направления исследования деятельности человека-оператора в экстремальных условиях / Ю. М. Забродин, В. Г. Зазыкин // Психологические проблемы деятельности в особых условиях. – М. : Наука, 1985. – С. 5–16.

УДК 159.943:614.8

Цокота В.Р., аспірантка Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»

МОДИФІКАЦІЯ МЕТОДИКИ «НЕЗАКІНЧЕНІ РЕЧЕННЯ» ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ПРОФЕСІЙНО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРИДАТНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ

У статті надається модифікований варіант методики «Незакінчені речення» для людей, професійна діяльність яких протікає в надзвичайних умовах праці. Представлені аналіз завдань, перевірка надійності, валідності та стандартизація методики.

Ключові слова: методика «Незакінчені речення», професійно психологічна придатність, надзвичайні умови праці, професійна реалізація, стратегії професійної поведінки, визначення себе у колективі.

В статье предлагается модифицированный вариант методики «Незаконченные предложения» для людей, профессиональная деятельность которых протекает в чрезвычайных условиях деятельности. Представлены анализ заданий, проверка надежности, валидности и стандартизации методики.